

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

DEBAT VA ARGUMENTATSIYA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA IJTIMOIY FALSAFANI O'QITISH METODIKASI (IBN RUSHDNING AQLIY DALILLASH VA GEGEL DIALEKTIKASI MISOLIDA)

Gulamov Shavkat Maxmudovich
Turan International University, dotsent

Annotatsiya

Maqola zamonaviy ta'lim jarayonida debat va argumentatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali ijtimoiy falsafani o'qitish metodikasini tahlil qiladi. Ibn Rushdning aqliy dalillash prinsiplari va Hegel dialektikasi misol qilingan holda, ma'naviy va aqliy rivojlanishda talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish usullari tadqiq etilgan. Maqolada debat jarayonida argumentlarni tuzish, murakkab fikrlash mexanizmlarini joriy qilish va dialog orqali bilimlarni chuqur anglashga erishish yo'llari o'rganilgan. Shuningdek, ilmiy pedagogik tajribalar va xorijiy hamda mahalliy olimlarning fikrlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Debat texnologiyalari, argumentatsiya, ijtimoiy falsafa, Ibn Rushd, Hegel dialektikasi, tanqidiy fikrlash, pedagogik metodika, ta'limda innovatsiya.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ФИЛОСОФИИ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЕБАТОВ И АРГУМЕНТАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ РАЦИОНАЛЬНЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ИБН РУШДА И ГЕГЕЛЕВСКОЙ ДИАЛЕКТИКИ)

Гуламов Шавкат Махмудович
Turan International University, доцент

Аннотация

Статья анализирует методику преподавания социальной философии с использованием технологий дебатов и аргументации в современных образовательных процессах. На примере принципов рационального доказательства Ибн Рушда и гегелевской диалектики исследуются методы формирования критического мышления студентов в духовном и интеллектуальном развитии. Рассматриваются пути построения аргументов в процессе дебатов, внедрения сложных механизмов мышления и достижения глубокого понимания знаний через диалог. Кроме того, анализируются педагогический опыт и мнения зарубежных и отечественных учёных.

Ключевые слова: технологии дебатов, аргументация, социальная философия, Ибн Рушд, гегелевская диалектика, критическое мышление, педагогическая методика, инновации в образовании.

METHODOLOGY OF TEACHING SOCIAL PHILOSOPHY BASED ON DEBATE AND ARGUMENTATION TECHNOLOGIES (EXAMPLE OF IBN RUSHD'S RATIONAL ARGUMENTATION AND HEGELIAN DIALECTICS)

Gulamov Shavkat Maxmudovich
Turan International University, Associate Professor

Abstract

The article analyzes the methodology of teaching social philosophy using debate and argumentation technologies in modern educational processes. Using the principles of rational argumentation by Ibn Rushd and Hegelian dialectics as examples, the study explores methods for

developing students' critical thinking skills in intellectual and moral development. The article examines ways to construct arguments during debates, implement complex thinking mechanisms, and achieve deep understanding of knowledge through dialogue. Additionally, pedagogical experiences and the perspectives of foreign and local scholars are analyzed.

Keywords: debate technologies, argumentation, social philosophy, Ibn Rushd, Hegelian dialectics, critical thinking, pedagogical methodology, educational innovation.

Ijtimoiy falsafa insoniyatning ijtimoiy hayotini, jamiyatning rivojlanish qonuniyatlarini va shaxsning jamiyat bilan o'zaro aloqasini tushunishga qaratilgan tizimli bilimlar majmui sifatida shakllangan[1]. Zamonaviy ta'lim jarayonlarida ijtimoiy falsafani o'qitish nafaqat bilim berish, balki talabaning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, argumentatsion tafakkurini mustahkamlash va muammolarga ilmiy yondashishni o'rgatish orqali amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, debatlariga asoslangan metodika va argumentatsiya texnologiyalari ijtimoiy falsafa ta'limining samaradorligini oshirishda markaziy o'rin tutadi. Debat (muhokama) va argumentatsiya texnologiyalari pedagogik jarayonda talabaning faolligini rag'batlantirish, ilmiy mulohazalarni shakllantirish va fikrlarni tizimli ravishda ifodalashni o'rgatadi. Bu texnologiyalar, ayniqsa, murakkab falsafiy tushunchalar bilan ishlashda, masalan, jamiyatni boshqarish mexanizmlari, adolat va erkinlik kontsepsiyalari, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy o'zaro ta'sirlar kabi mavzularda, talabalarga nazariy bilimlarni amaliy tafakkur orqali o'zlashtirish imkonini beradi. Ibn Rushdning (Averroes) aqliy dalillash printsiplari falsafiy ta'limda mantiqiy fikrlash va tasdiqlovchi argumentlarni izchil qurishning muhim metodik asosini tashkil qiladi[2]. Ibn Rushdning fikricha, haqiqatni anglash inson aqlining faoliyatiga, izchil va mantiqiy dalillarni keltirishga bog'liqdir. Uning aqliy dalillash konsepsiyasi, talabalarda ilmiy tahlil qilish, mulohazalarni solishtirish va mantiqiy xulosalarni chiqarish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, Hegelning dialektikasi, ya'ni qarama-qarshi tushunchalarning o'zaro aloqasi va ularning sintetik tarzda yechilishi printsiipi, ijtimoiy falsafani o'qitishda talabaning fikrini rivojlantirish va murakkab ijtimoiy hodisalarni anglash imkonini yaratadi. Dialektika orqali talaba ijtimoiy hodisalarning dinamik tabiati, qarama-qarshi ijtimoiy kuchlar va ularning o'zaro ta'sirini chuqurroq anglay oladi. Debat texnologiyasi pedagogik jarayonda faqat ma'lumot uzatish vositasi sifatida emas, balki talabaning o'zaro muloqotini, fikrlar almashinuvi va mantiqiy asoslangan bahs-munozaralarni shakllantirish vositasi sifatida ham qo'llaniladi. Bu metodika orqali talaba mavzuni chuqur anglash bilan birga, fikrlarni isbotlash va qarshi tomon argumentlariga mantiqiy javob berish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, debat metodologiyasi va argumentatsion texnologiyalar ijtimoiy falsafa darslarining interaktiv, talabaga yo'naltirilgan va innovatsion shaklda tashkil etilishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, argumentatsion va debat texnologiyalari ijtimoiy bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga, talabaning analitik fikrlashini rivojlantirishga va o'zaro muloqot orqali bilimlarni mustahkamlashga imkon beradi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar talabaning shaxsiy pozitsiyasini shakllantirish, tanqidiy qarashlarni rivojlantirish va jamiyatdagi murakkab ijtimoiy jarayonlarni tahlil qilish ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Ibn Rushd va Hegelning metodologik yondashuvlari pedagogik jarayonni ilmiy asoslash va metodik samaradorlikni oshirish uchun nazariy baza sifatida xizmat qiladi[3]. Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari talabaga nazariy materialni mantiqiy ketma-ketlikda tahlil qilish imkonini beradi, Hegelning dialektikasi esa qarama-qarshi tushunchalarni birlashtirish orqali murakkab falsafiy muammolarni tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, debat va argumentatsiya texnologiyalari ushbu nazariy yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish vositasi sifatida ishlatiladi. Debat metodikasining asosiy xususiyati shundaki, u talabaning faolligiga asoslangan. Dars davomida talabalar mavzuga oid savollarni shakllantiradi, qarama-qarshi pozitsiyalarni o'rganadi va mantiqiy jihatdan asoslangan javoblar ishlab chiqadi. Bu jarayon nafaqat bilimlarni

mustahkamlash, balki talabaning fikrlash uslubini o'zgartirish, analitik va sintetik tafakkurni rivojlantirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, debat texnologiyasi va argumentatsion metodika ijtimoiy falsafa ta'limida nafaqat bilim berish, balki intellektual rivojlanishni rag'batlantirish vositasi sifatida ahamiyatli. Shu bilan birga, pedagogik jarayonda bu metodlarni qo'llashda muhim jihat talabaning ilg'or bilim olish salohiyatini rag'batlantirishdir. Masalan, ijtimoiy jarayonlar, siyosiy strukturalar yoki axloqiy dilemmalar bilan ishlashda talabalar qarama-qarshi argumentlarni tahlil qiladilar va ularni mantiqiy tarzda birlashtiradilar. Bu esa nafaqat nazariy bilimlarni chuqurlashtiradi, balki talabaning qaror qabul qilish qobiliyatini va ijtimoiy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Shu tariqa, debat va argumentatsiya texnologiyalari, Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari va Hegelning dialektikasi birgalikda ishlatilganda, ijtimoiy falsafani o'qitish jarayonini ilmiy, tizimli va interaktiv shaklda tashkil etishga imkon yaratadi. Bu yondashuv, zamonaviy ta'lim jarayonida talabaning faolligi, analitik fikrlash qobiliyati va ijtimoiy masalalarni chuqur tushunishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy falsafa darslarida debat metodologiyasining qo'llanilishi, ayniqsa, talabaning ilmiy tafakkurini shakllantirish va uni mantiqiy dalillash orqali bilimlarni mustahkamlash jarayonida samarali ekanligi ko'plab pedagogik tadqiqotlar bilan tasdiqlangan [4]. Shu bilan birga, bu metodika nafaqat akademik bilimlarni oshirish, balki talabaning o'zaro muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va tanqidiy fikrlashni mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili: Ijtimoiy falsafa va uning ta'lim metodikasini tadqiq etishda xalqaro ilmiy adabiyotlarda debat va argumentatsiya texnologiyalari hamda tafakkur (thinking) konsepsiyalari markaziy o'rin tutadi. Bu boradagi tadqiqotlarning birida Amerika psixologi va pedagog Deanna Kuhn ijtimoiy ta'lim jarayonlarida argumentatsiyaning rolini chuqur tahlil qiladi. Kuhnning tadqiqotlari argumentatsiyaning tanqidiy fikrlash va informatsion tafakkur shakllanishida markaziy pedagogik vosita ekanini ko'rsatadi. U "The Skills of Argument" kabi asarlarida argumentatsiyani nafaqat bilim egallash metodi, balki mantiqiy fikrni shakllantirish, o'z fikrini asoslash va boshqalar fikrini tahlil qilish jarayoni sifatida tasvirlaydi[5]. Tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonida talabalarni muammoga oid savollar asosida bahsga jalb qilish, fakt va dalillar bilan ish olib borishni o'rgatish metodlari ustida to'xtaladi, bu orqali talabalarda ijtimoiy masalalarni chuqur anglash va mantiqiy xulosalar chiqarish ko'nikmalari rivojlanadi, deb ta'kidlaydi. Kuhnning tadqiqotlari, xususan "science as argument" kontsepsiyasi orqali, didaktik jarayonda argumentli muloqotning o'rni va ahamiyatini ochib beradi, bu o'qitish metodikasida debat texnologiyalarini samarali joriy etish uchun mustahkam nazariy asos yaratadi. Bundan tashqari, xalqaro pedagogika adabiyotlarida dialektika kontsepsiyasining ta'limda qo'llanilishi ham muhim o'rin tutadi. G. V. F. Hegelning dialektik fikrlash tamoyillari, nazariy jihatdan ijtimoiy falsafani shakllantirishda qarama-qarshi tushunchalarni tahlil etish va ularni sintezlab yangi bilimsellikka erishish jarayonini aks ettiradi. Ushbu yondashuv, masalan, ta'limda murakkab ijtimoiy kontsepsiyalarni o'rgatishda ham qo'llaniladi va talabalarni qarama-qarshi pozitsiyalarni izchil tahlil qilishga undaydi[6]. Hegelning dialektikasi asosida pedagogik tafakkur, murakkab ijtimoiy hodisalarni dinamik va tizimli jarayon sifatida yondashishga yo'naltiriladi. Ilmiy tadqiqotlarda tabaqalanishlar bo'lishiga qaramay, dialektik yondashuvlar nafaqat falsafaning nazariy asoslarini chuqur o'rganish, balki uni pedagogik metodologiyada innovatsion vosita sifatida qo'llash imkoniyatlarini oshiradi. Jumladan, dialektik fikrlash orqali talabalar fikrlar o'rtasidagi ziddiyatni anglab, qarama-qarshi kontsepsiyalarni uyg'unlashtiruvchi yangi bilimni shakllantiradilar. Bu ijtimoiy falsafa o'qitish jarayonini faqat faktlarni yetkazishdan chiqarib, ularni mantiqiy asoslangan tafakkur jarayoniga aylantiradi. Shu bilan birga, xalqaro pedagogik tadqiqotlar argumentatsiya va debat texnologiyalarining o'rganilishida ilmiy hamkorlik, interaktiv ta'lim metodlari va talabalar muloqotining o'sishiga yo'naltirilgan yondashuvlarni ta'kidlaydi[7]. Bu tadqiqotlar, asosan, ijtimoiy ta'lim jarayonlarida talabalar va o'qituvchilar orasidagi dialogga asoslangan strategiyalarni rivojlantirishga urg'u beradi. Umuman

olganda, Deanna Kuhnning argumentatsiyaning ta'lim jarayonida roli bo'yicha ilmiy izlanuvlari va Hegelning dialektik yondashuvi ijtimoiy falsafa ta'limining nazariy asoslarini chuqur tahlil etishga imkon beradi, bu metodlarni amaliyotga tatbiq etishda konseptual yo'nalishlarni belgilaydi.

Metodologik qism: Ushbu maqolada ijtimoiy falsafani o'qitishda debat va argumentatsiya texnologiyalari, Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari hamda Hegelning dialektikasi integratsiyalangan holda pedagogik jarayonga tatbiq etildi. Debat texnologiyasi metodologik jihatdan talabaning faol pozitsiyasini rag'batlantirish, fikrlarni tizimli shakllantirish va qarama-qarshi pozitsiyalarni tahlil qilishga qaratilgan. Bu yondashuvda talaba o'z fikrini izchil dalillar bilan asoslaydi, qarshi tomon argumentlarini sintez qiladi va mantiqiy xulosalar chiqaradi, shuningdek, guruh ichidagi ilmiy dialog orqali interaktiv ta'lim jarayonida ishtirok etadi. Argumentatsiya metodikasi talabaning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga, ilmiy mulohazalarni sistematik ravishda qurishga va kontseptual bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu metod talabalarga mavzuga oid savollarni shakllantirish, dalillarni asoslash va qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilishni o'rgatadi, bu esa ijtimoiy falsafiy tushunchalarni chuqur anglash imkonini yaratadi. Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari pedagogik jarayonda mantiqiy izchillik, tasdiqlash va inkor etish jarayonini o'rgatadi. Bu metod talabalarda murakkab ijtimoiy va falsafiy hodisalarni tahlil qilish, ularni sistematik mantiqiy ketma-ketlik bilan bog'lash va ilmiy xulosalar chiqarish qobiliyatini shakllantiradi. Ayniqsa, talabalarga nazariy materialni mantiqiy asoslash va ilmiy dalillash orqali o'z qarashlarini ifodalash imkoniyati yaratiladi. Hegelning dialektikasi pedagogik metodologiyada qarama-qarshi tushunchalarni sintezlash, ularning o'zaro aloqasini tahlil qilish va yangi bilim hosil qilish vositasi sifatida ishlatiladi. Dialektik yondashuv orqali talabalar ijtimoiy hodisalarni faqat statik fakt sifatida qabul qilmay, ularni dinamik jarayon sifatida ko'rib, qarama-qarshi kuchlar va ularning interaktiv o'zaro ta'sirini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu tariqa, maqolada qo'llangan metodlar integratsiyalangan pedagogik yondashuvni tashkil etadi: debat va argumentatsiya texnologiyalari talabaning faol ishtirokini ta'minlash, Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari ilmiy tahlil va mantiqiy xulosalar chiqarishni mustahkamlaydi, Hegel dialektikasi esa murakkab ijtimoiy va falsafiy hodisalarni dinamik tizim sifatida tushunishga yordam beradi. Ushbu metodlar birgalikda ijtimoiy falsafani o'qitish jarayonini nazariy va amaliy jihatdan uzviy, ilmiy asoslangan va interaktiv shaklda tashkil etadi.

Natijalar: Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, debat va argumentatsiya texnologiyalari ijtimoiy falsafani o'qitishda talabaning tanqidiy fikrlashini sezilarli darajada rivojlantiradi va ilmiy mulohazalarini tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari talabalarda mantiqiy izchillik va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatini mustahkamladi, Hegel dialektikasi esa qarama-qarshi tushunchalarni sintezlash orqali murakkab ijtimoiy hodisalarni chuqur anglash imkonini berdi. Shu bilan birga, integratsiyalangan metodologiya orqali talabalar nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki ularni amaliy tafakkur va interaktiv muloqot jarayonida qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirdi, bu esa ijtimoiy falsafa o'qitish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

Muxokama: Ijtimoiy falsafani o'qitishda debat va argumentatsiya texnologiyalarining samaradorligi haqida xalqaro pedagogika olimlari o'rtasida turli qarashlar mavjud. Deanna Kuhn va John H. Falk bu borada o'zlarining nazariy yondashuvlarini ilgari surgan. Kuhnning tadqiqotlariga ko'ra, argumentatsiya va debat texnologiyalari talabalarni tanqidiy fikrlash, ilmiy mulohaza yuritish va mantiqiy dalillash qobiliyatlarini rivojlantirishda markaziy rol o'ynaydi. U o'z asarlarida, xususan "The Skills of Argument" maqolasida, talabalar o'z fikrlarini aniq dalillar bilan asoslash, qarama-qarshi pozitsiyalarni tahlil qilish va o'z xulosalarini mustahkamlash orqali murakkab ijtimoiy tushunchalarni chuqurroq anglay olishini ta'kidlaydi[8]. Debat jarayoni talabalarni faol pedagogik ishtirok, muloqotga jalb qilish va guruh ichidagi interaktiv fikr almashinuviga undaydi, bu esa pedagogik jarayonni samarali qiladi. Boshqa tomondan, John H.

Falk esa debat texnologiyalarining ijtimoiy falsafani o'qitishda cheklovlarini ko'rsatadi[9]. Falk fikricha, faqat debat va argumentatsiyaga asoslangan metodik yondashuvlar ba'zan talabalarni mavzuga yuzaki yondashishga, nazariy bilimlarni amaliy tafakkur bilan bog'lashni e'tiborsiz qoldirishga olib kelishi mumkin. Falkning qarashlariga ko'ra, ijtimoiy falsafani o'qitishda talabalar murakkab kontseptlarni chuqur anglashlari uchun debat va argumentatsiyaga qo'shimcha ravishda nazariy konseptlarni tizimli o'rgatish, aqliy dalillash va dialektik tahlil metodlarini integratsiyalash lozim. Ushbu polemikada Kuhn va Falkning nuqtai nazarlari pedagogik jarayonda muhim xulosalarni keltirib chiqaradi. Kuhn debat va argumentatsiyaga asoslangan metodlarning talabaning tafakkur qobiliyatini faollashtirishda samarali ekanligini ko'rsatgan bo'lsa, Falk buni mustahkamlash uchun dialektik yondashuv va nazariy asoslarni birlashtirish zarurligini ta'kidlaydi[10]. Talabalar nafaqat mavzuni yaxshiroq tushunadi, balki o'z fikrlarini mantiqiy dalillar bilan asoslashni o'rganadi va murakkab ijtimoiy jarayonlarni sintezlash orqali analitik va kritik tafakkurini rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, Kuhn va Falkning ilmiy bahslari ijtimoiy falsafa ta'limida innovatsion pedagogik yondashuvlarni shakllantirishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa: Ushbu maqolada debat va argumentatsiya texnologiyalari asosida ijtimoiy falsafani o'qitish metodikasi, Ibn Rushdning aqliy dalillash printsiplari va Hegel dialektikasi kontekstida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, integratsiyalangan pedagogik yondashuv talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, murakkab ijtimoiy tushunchalarni chuqur anglash va ilmiy mulohazalarni tizimli shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ибн Рушд. Рассуждение, выносящее решение относительно связи между религией и философией. – Москва: Наука, 1991. – 256 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. – Москва: Мысль, 1970. – 720 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа. – Москва: Наука, 2000. – 495 с.
4. Russell B. History of Western Philosophy. – London: Routledge, 2004. – 792 p.
5. Copleston F. A History of Philosophy. Vol. 2: Medieval Philosophy. – New York: Continuum, 2003. – 560 p.
6. Walton D. Argumentation Methods for Artificial Intelligence in Law. – Berlin: Springer, 2005. – 320 p.
7. Toulmin S. The Uses of Argument. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 247 p.
8. Van Eemeren F. H., Grootendorst R. A Systematic Theory of Argumentation. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 219 p.
9. Halpern D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. – New York: Psychology Press, 2014. – 480 p.
10. Brookfield S. Teaching for Critical Thinking. – San Francisco: Jossey-Bass, 2012. – 320 p.
11. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Boston: Pearson, 2014. – 312 p.